

Хто не кахаў — не ведаў жыцця

«Нельга забыць» Уладзіміра Караткевіча

Я заўсёды задумвалася, чаму ў школьных падручніках пазбягаюць знаёмства сямікласнікаў з усім раманам. Вывучаецца толькі пачатак твора — перагісторыя, заснаваная на падзеях, што адбываліся ў 1863 годзе. Письменнік ведаў іх з сямейных паданняў.

Раман «Нельга забыць», рамантычны і ўзнёслы, вучыць самаму галоўнаму пацукцу ў жыцці — каханню. Асноўная частка твора прысвечана падзеям 1960-х гадоў, калі сустрэліся нашчадкі герояў, з якімі мы знаёмімся ўпачатку, — Андрэй Грынкевіч і Ірына Горава.

У творы расказваецца пра абуджэнне кахання Андрэя, слухача Вышэйшых літаратуразнаўчых курсаў у Маскве, да выкладчыцы мастацтва Ірыны Горавай. Узнікае яно з інтарэсу да прозвішча жанчыны, знаёмага яшчэ з паданняў сям'і героя, якія распавядала яму маці.

Гэта гісторыя мае рэальныя карані. У свой час Караткевіч быў закаханы ў выкладчыцу Ніну Молеву, што стала прататыпам Ірыны Горавай у рамане. У творы письменнік раскажаў гісторыю сваіх ўласных пачуццяў, якія ператварылі яго жыццё ў цяжкі сон. Прататып Андрэя — сам письменнік.

«Нельга забыць» першапачаткова меў назву «Леаніды не вернуцца да Зямлі». У прадмове да твора расказваецца пра зорны дождж леанідаў. Зялёныя, фасфарыстычныя, яны падаюць на зямлю, і так ляцяць яны тысячагоддзі. Зямля трапляе пад іх дождж кожныя трыццаць тры гады. Прычым усякі раз, калі яны прылятаюць, бачаць тое самае: на зямлі п'юць кроў людскую. Можна падлічыць, што праз пэўны перыяд пасля крывавага 1863 года леаніды ўбачаць зноў гвалт на зямлі: сталінскія рэпрэсіі, нямецкі нацызм. У гэты час у засценках турмаў загінула лепшая частка інтэлігенцыі Беларусі.

«У лунанні сцягоў, у крыві братазабойчай вайны, у суровых гімнах, у перамогах і горачы ішла на зямлю новая эра».

«У лунанні сцягоў, у крыві братазабойчай вайны, у суровых гімнах, у перамогах і горачы ішла на зямлю новая эра».

Письменніка абвінавацілі ў абстрактным гуманізме і фармалізме. Набор кнігі, у якую прапаноўваўся раман разам з апавесцю «Дзікае паляванне караля Стаха», быў рассыпаны. Першы рукапіс з назвай «Няма забыцця», дзе адзначана, што ён пісаўся ў 60-я гады, захоўваецца ў Беларускам дзяржаўным музеі-архіве літаратуры і мастацтва. Як тлумачыў сам Караткевіч, твор быў эксперыментальны, тут спалучаліся проза і паэзія, гісторыя і сучаснасць, а ў 60-я гады гэта было ў навіну, таму і не ўспрынялася крытыкамі. Да таго ж письменніка абвінавачвалі і ў выбары героя, яго адарванасці ад жыцця, летуценнасці, што зноў жа адрознівалася ад тагачасных рэалістычных твораў. Выдаць раман атрымалася толькі ў 1982 годзе.

Вернемся ж да падзей 1863 года. Яны апавядаюць пра сустрэчу продкаў Ірыны і Андрэя. І ўзята гэта гісторыя пісьменнікам з архіваў сваёй асабістай сям'і. Прадзед Караткевіча Тамаш Грыневіч камандаваў атрадам і пасля паразы паўстання быў расстраляны па загадзе Мураўёва. У Варшаве сярод архіўных дакументаў захоўваецца інфармацыя пра Грыневіча і яго ўдаву, якая спазнілася на некалькі трагічных хвілін з весткай аб «памілаванні». Такім чынам, прозвішча Андрэя Грынкевіча паходзіць ад прозвішча прадзеда Тамаша. Зразумелай з'яўляецца цяпер такая вялікая цікавасць пісьменніка да асобы Каліноўскага і гэтага паўстання, вобраз якога праходзіць праз многія творы аўтара.

Караткевіч пісаў, што марыў стварыць сучасны раман пра вялікае і трагічнае каханне. Такім і стаў твор, які расказвае і пра пачуцці самога пісьменніка. Аднак дзе праўда, а дзе прыдумка?

Яшчэ ў зусім маладым ўзросце Андрэй страціў нявесту: яна загінула трагічнай смерцю ў аўтакатастрофе. Прайшло 10 гадоў, але маці Андрэя разумее, што яе сын не можа зноў закахацца. Ён памятае толькі яе — Алену Смоліч — былую каханую, хоць і сустракаецца з дзяўчатамі. Маці баіцца: калі ён сустрэне тую адзіную, то каханне можа выбухнуць з такой моцнай сілай, што здолее забіць яго. Добра, калі б трапілася дзяўчына, вартая такога кахання.

«Перад сапраўдным каханнем мужчына — безабаронны».

«Жанчына павінна радасць і запал даваць або боль такі, што, здаецца, лёг бы і памёр».

«Перад сапраўдным каханнем мужчына — безабаронны».

Пісьменнік расказвае, як паступова нараджаецца каханне Андрэя. Ірына адчувае, што ёй хочацца вылучаць Андрэя сярод іншых. Напрыклад, у яго знешнасці яна бачыць тыповы вобраз славяніна, які быццам сышоў са старажытных абразоў: ногі доўгія, нос прамы, вочы вялікія. Такімі малявалі святых нашы продкі.

Андрэй — паэт, таму і нараджэнне кахання аўтар паказвае з завостранымі пачуццямі. На героя абрынуліся гукі, пахі, малюнкi мінулага, якія ён востра адчувае і бачыць. Напачатку Андрэй нават не разумее, што здарылася, але паступова адчувае: прыйшло каханне, — а яго ён ужо і не чакаў. Новае жыццё, адкрытае яму Ірынай Горавай, дало прачнуцца і таленту паэта. Ужо даўно Андрэй Грынкевіч так не пісаў, а тут з-пад пяра пачалі выходзіць цэлыя паэмы.

«Жанчына павінна радасць і запал даваць або боль такі, што, здаецца, лёг бы і памёр».

Кахае Андрэй да хваравітасці. Ёсць такое паняцце, як каханне-хвароба, менавіта такое пачуццё і напаткала Андрэя. Ірына замужам, фактычна належыць

іншаму, таму і цяжка перажывае гэта герой. Ён не можа без яе, хаця Ірына спрабуе яго адштурхоўваць. То ласкавая і пяшчотная, то халодная і далёкая. Гэта крыўдзіць Андрэя — ён спрабуе нават скончыць жыццё самагубствам, але разумее сваю слабасць. Аднак забыць Ірыну так і не можа.

«Таму, што лепей вісець на нажы,
Кахаць,
Праклінаць
За каханне багоў,
Чым век пражыць
І дзяцей нажыць
І не дажыць да кахання свайго».

Ірына таксама кахае Андрэя. Яна не толькі замужам, яна яшчэ і цяжка хвора: пасля вайны каля сэрца знаходзіцца аскепак міны. Яна змірылася са сваім становішчам, ні за што не трымаецца ў жыцці, бо падчас вайны страціла не толькі здароўе, але і каханага чалавека. Сустрэча з Андрэем надала ёй сілы, жадання жыць. Але ці не запозна? Таму інтуітыўна яна спрабуе адштурхнуць мужчыну, каб ён жыў дзеля будучыні. Шчаслівыя дзесяць дзён у Ленінградзе, куды паехала група дзяўчат і хлопцаў з курсаў на чале з Горавай, далі Андрэю адчуць у поўнай ступені сувязь з Ірынай, зразумець, наколькі ён шчаслівы. Але дні праляцелі вельмі хутка. Жанчына добра разумее, што доўга не будзе жыць, таму вельмі жорстка крыўдзіць каханага, адразу не ўсведамляючы гэтага.

Цікава, наколькі аўтар змог перадаць духоўную сувязь паміж Андрэем і Ірынай. Збіраючыся з'ехаць далёка ад гэтага кахання, ноччу Андрэй пачынае адчуваць, што яна кліча яго. Калі ёй стала дрэнна, ён адчуў покліч. Такую сувязь сапраўды адчуваюць родныя людзі: маці і дзіця, муж і жонка, калі яны вельмі блізкія. Такія людзі могуць размаўляць без слоў, зразумець з паўслова, рабіць тое, што чакае ад цябе родны чалавек, прадказваючы яго жаданні. Андрэй не ведае, што яго чакае ў кватэры Ірыны, але адчувае: ёй кепска. Гэта быў вельмі моцны сардэчны прыступ.

Уладзімір Караткевіч ў рамане даследуе сутнасць кахання, яго значэнне ў жыцці чалавека. Напрыклад, словамі Ірыны Горавай сцвярджае думку, што вялікае пачуццё прыходзіць рэдка і не да ўсіх. Не кожны чалавек можа ахвяраваць сваімі жаданнямі, пачуццямі дзеля іншага. А для творцы лепш быць незалежным, бо сям'я чыніць перашкоды свабодзе творчасці. Але разам з тым каханне штурхае чалавека да адкрыцця новага дыхання.

У думках Андрэя аўтар спрабуе перадаць сутнасць двух супрацьлеглых паняццяў: кахання і смерці. Каханне — аснова жыцця. «Той, хто кахае, — бессмяротны. Ён у кожную хвіліну перажывае стагоддзе. І ён — вораг смерці. Таму, што смерць не для кахання, не для маці тваіх дзяцей. А ўжо для дзяцей, для твайго бяссмерця — менш за ўсё».

Чым жа закончыцца гісторыя моцнага кахання Андрэя Грынкевіча і Ірыны Горавай?